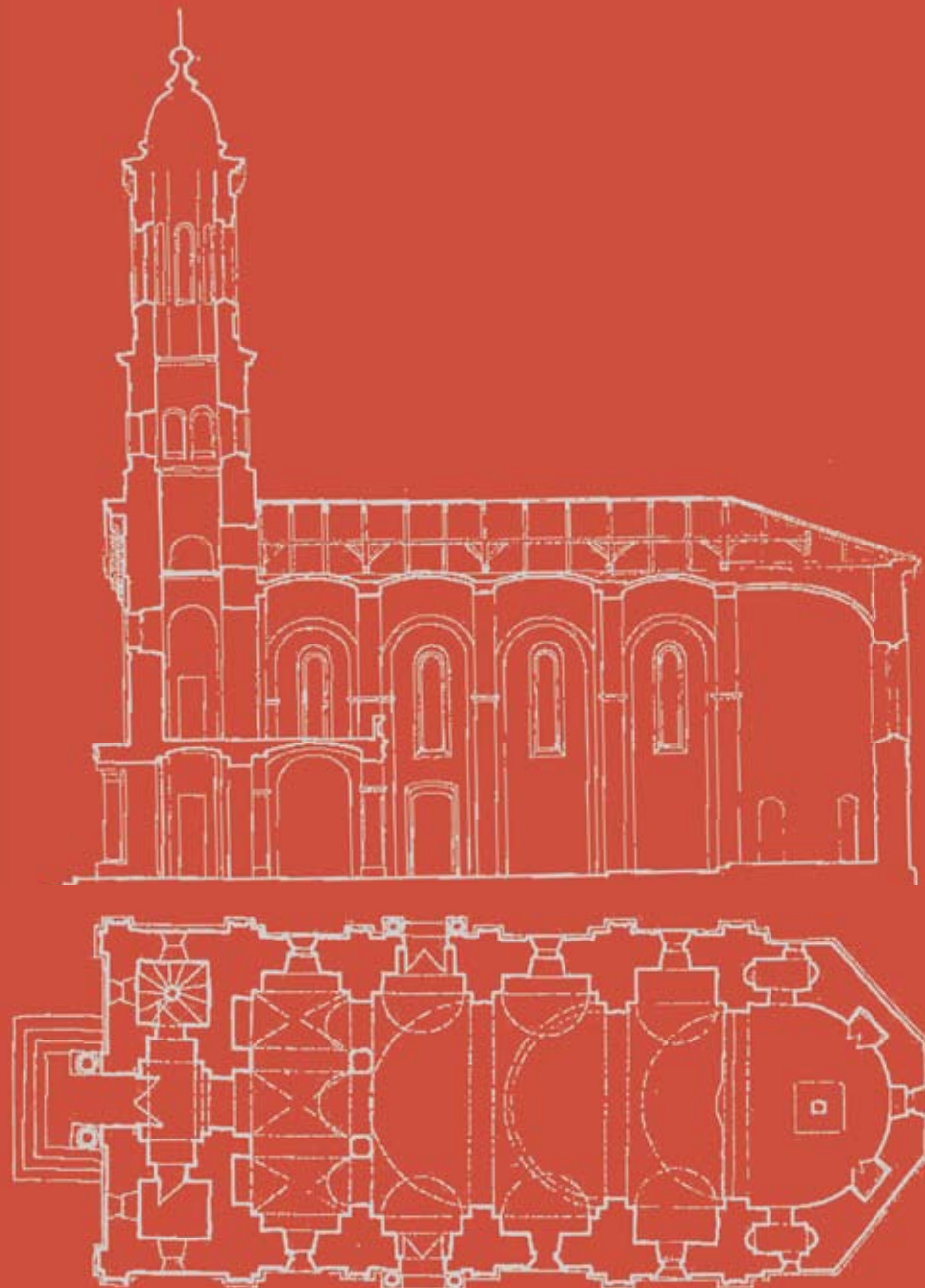

Црква Светог Духа у Обреновцу
Church of the Holy Spirit in Obrenovac

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Пресек и основа цркве
Cross section and base plan of the church

Црква Светог Духа у Обреновцу

Улица краља Петра I бр. 2

Културно добро

Зидно сликарство на сводовима: Вавнесење Христово и Света Тројица са хором анђела
Wall paintings on the vaults: Ascension of Jesus and Holy Trinity with an angel choir

У пореклу назива старог места Палеж је неколико могућих имена: паљус (мочварно земљиште) или палус (коље) на коме су због таквог земљишта грађене куће, али и име панонске богиње Палес, по којој је названо и античко римско насеље, касније словенско на локалитету Воденички брег на десној обали Саве и на равници код ушћа река Колубаре и Тамнаве. У средњем веку, у време владавине краља Драгутина, овај крај је припадао манастиру Грабовац. Све до изградње прве цркве Светог Духа 1824. године, житељи Палежа су користили најближу цркву у селу Бреска, које је раније постојало на

путу ка насељу Звечка. Осим Летописа обреновачке цркве и неколико сачуваних старих планова на којима се може пратити развој овог подручја, један од извора из кога сазнајемо о старом Обреновцу, јесте путопис Јоакима Вујића Путешествије по Србији, у коме је описан Обреновац 1826. године. По идеји кнеза Милоша Обреновића прва палешка црква је била изграђена од камена донетог из разрушеног манастира Светог Христифора у оближњем Мислођину. У овом путопису помиње се и да је у порти западно од цркве била изграђена и школа. Она је функционисала до 1856. године, када је пресељена

у нову зграду преко пута порте. Када је прва црква порушена 1874. године, тај материјал је однет у Барич и употребљен за изградњу цркве Покрова Пресвете Богородице (старија мања црква у баричкој порти), у коју је пренет и део икона палешке цркве.

Варошица Палеж је 1859. године, у част поновног доласка кнеза Милоша Обреновића у Србију, заслугом својих становника променила назив у Обреновац. Проширењем ка западу ова варошица се у другој половини XIX века развија у посебно важан трговачки центар који је повезивао Београд и градове на југозападу Србије. Нова црква Светог Духа (Свете Тројице) у Обреновцу изграђена је 1868. године, у непосредној близини, тачније око 30 м западно од старе палешке цркве, која је нешто касније срушена. Она доминира на раскршћу главних путева од Београда ка Шапцу и Ваљеву, на углу улица Краља Петра I и Милоша Обреновића, на зачетку старе Обреновачке чаршије, главне трговачко-занатске улице, која се развијала дуж веома прометног путног правца и у којој је сачуван изглед варошице у Србији XIX века. Црква припада Ваљевској епархији и посвећена је празнику Силаска Светог Духа на Апостоле, у народу познатом још и као Духови (јединица за Дух на старословенском), Света Тројица или Педесетница, јер је везана за догађај изливања божје благодати на апостоле у Јерусалиму, који се десио педесет дана после Христовог Васкрсења и десет дана након Вознесења, који се тумачи и прославља као рођендан земаљске Цркве.

Црква Светог Духа је једнобродна грађевина без куполе, са споља петостраном апсидом на источној и предњом и унутрашњом припратом на западној страни. Изведена је по плановима Министарства грађевина Кнежевине Србије, као типска црква, слична

*Opшти изглед са запада
General view from the west*

Олтaрски простор и иконостас
Altar and iconostasis

многим сакралним грађевинама на територији Београда грађеним 60-их и 70-их година XIX века. Изразито је монументална, у основи је димензија 25x11 м, висина са звоником је 42 м, док је у унутрашњости висина 13 м. Над предњом припратом издиже се звоник са кубичним постољем и веома издуженим осмостраним тамбуром. Сви отвори на цркви су залучени, а на кубичном постољу куполе су и удвојени. На првом спрату звоника постављен је сатни механизам, а на врху испод калоте на све четири стране посебно су истакнути сатови залученим поткровним венцем и декорацијом стилизованих слепих аркадица. Појава сата на звонику потврђује изузетан значај ове цркве и посебно прометност раскршћа путева на коме је изграђена.

Бочне фасаде између прозора вертикално су издељене пиластрима. Под кровним венцем и венцем постоља звоника низови конзола

формирају фризове, који уз плитке аркадице при врху звоника, али и пиластара, показују стилску разнородност у архитектонском обликовању и декорацији, употребом елемената барокног класицизма и романтизма. Црква је засведена попречним полуобличастим сводовима. У новије време 2007. године зидови су добили оплату од тамнозеленог мермера до висине 3–3,5 м. Зидно сликарство на сводовима и бочним зидовима цркве које је извео украјинско-руски сликар Јуриј Матицев у периоду од 2004. до 2013. године, прилагођено је сликарству на иконостасу у цркви (из 1937. године), које има одлике западноевропске барокне иконографије, усвојене у српском барокном сликарству XVIII века, као и новије израђена мозаична патронска представа Свете Тројице у кружном медаљону на западној фасади, у коме се осим Христа и голуба Светог духа појављује и Бог Отац.

Зидно сликарство цркве има топао просветљен колорит и сцене на светлој позадини: у олтарској апсиди у полукалоти представљен је Свети Дух у виду голуба, који златним зрацима обасјава небо и анђеле. На своду испред олтара представљена су Света Троица са анђелима, што је уобичајено у сликаним програмима украјинских барокних цркава, преко којих је барок стигао и у српску средину XVIII века. На северном зиду у пољима испод прозора започете су сцене из циклуса Великих празника: од истока ка западу Рођење Христово, Ваведeње Богородице и Крштење Христово, које се даље настављају на сводовима: над балконом, односно над унутрашњом припратом је Васкрсење (Силазак у Ад), затим Преображење Господње, Вазнесење Христово са два анђела, Богородицом и апостолима, док је Успење Богородице на врху западног зида. Јеванђелисти су приказани у угловима сводова у сценама Свете Троице и Васкрсења. На јужном зиду су представљена Христова чуда, од истока ка западу: Свадба у Кани, Исцељење слепог и Васкрсење Лазарево.

Од 1868. до 1904. године у цркви је био постављен иконостас старе палешке цркве, од кога су на садашњем барокно-неокласицистичком тростепеном иконостасу задржане царске двери са представама Благовести и четири јеванђелиста у дрворезбареним и позлаћеним вратницама. Престоне иконе старог иконостаса чувају у звонику цркве, а неке старе иконе које су првобитно биле на новом иконостасу, пренете су у баричку цркву. Нове иконе постављене на иконостас 1937. године, радови су истакнутог сликара Стевана Ј. Чалића из Шапца, школованог у Прагу код чувеног Влаха Буковца, а касније у професора

Франца Тилеа. Чалић се потписао иницијалима у доњем десном углу најнижег реда икона на иконостасу. Сликара је овде применио западноевропску иконографију тј. садржај и начин приказивања сцена уобичајен у српском барокном сликарству XVIII века. Престоне иконе на иконостасу су: Свети Сава, Богородица са малим Христом, Исус Христос и Свети Јован Крститељ, док су у горњим регистрима иконостаса уобичајене представе Великих празника, апостоли и сцене из Старог и Новог Завета.

У црквеној ризници се чува и део икона из старе палешке цркве из прве половине XIX века, рад непознатог сликара, шест икона са двојним представама апостола, изведене у техници темпере на дрвету, око двадесет појединачних икона из Христовог живота, Богородице и светитеља углавном непознатих сликара, али и по једна икона сликара Димитрија Посниковића и Николе Јовановића, као и богослужбене књиге из XVIII и XIX века: Пентакостар, Триод цветни и Триод посни, штампани у Москви у XVIII веку, као и Часловац и Требник из Књажевске штампарије из 1834. и 1838. године.

Црква је обновљана 1908. године, оштећења цркве из II светског рата санирана су од 1951, а 1954. године је срушена стара звонара у порти. У североисточном делу црквене порте 1992. године изграђен је парохијски дом. Друга обнова цркве је започела 1998. године поводом 130. годишњице од изградње цркве, а годину дана касније је са северозападне стране цркве подигнута и мала капела-палионица свећа, посвећена Светој Петки. Честица моштију Свете Петке чува се и у великој цркви.

Црква Светог Духа у Обреновцу, као једна од монументалнијих сакралних објеката на ширем подручју Београда, која се налази у оквиру претходно заштићене целине Обреновачка чаршија, због посебног културно-историјског значаја и архитектонских и урбанистичких вредности утврђена је за културно добро 1975. године.

Литература

1. Јоаким Вујић, Путешествије по Србији II, Београд, 1902.
2. Обреновац и околина, Београд, 1963.
3. Бранко Вујовић, Црквени споменици на подручју града Београда II, Београд, 1973.
4. Миодраг Јовановић, Српско црквено градитељство и сликарство новијег доба, Београд—Крагујевац, 1987.
5. Тајана Ђ. Марковић, Стеван Чалић (1892—1943), Народни музеј, Шабац, 2003.
6. Летопис обреновачке цркве, <http://crkvaobrenovcu.rs/Okocrkve/iz-letopisa-crkve-obrenovacke> приступљено 25.03.2018.
7. Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.

Church of the Holy Spirit in Obrenovac

2, Kralja Petra I Street

Cultural property

Детаљ иконостаса, Велики празници
Iconostasis detail, Great feasts representations

In the name origin of the old settlement Palež, a several possible options emerge for consideration: paljus (wetland) or palus (kolje in english) used to build homes on the wetlands; another possibility is the name of the Pannonian goddess Pales, whose name was also the inspiration for naming the ancient Roman and later Slavic settlement in the area of Vodenički breg, on the right bank of the Sava river and in the plain near the confluence of Kolubara and Tamnava. During the Middle Ages and the reign of King Dragutin, this region belonged to the Grabovac Monastery. Up until the first Church of the Holy Spirit was constructed in 1824, Palež inhabitants prayed

in the nearest church in the village of Breska, which existed on the road to the settlement of Zvečka. Along with the Chronicles of Obrenovac Church and several preserved old plans that can be used to trace the development of this area, another source that tells the stories of old Obrenovac is the travelogue of Joakim Vujić *Putešestvije po Srbiji (The Journey throughout Serbia)*, describing Obrenovac of 1826. Following the idea of Prince Miloš Obrenović, the church in Palež was built out of stone brought from the demolished monastery of Saint Christopher in the nearby Mislođin. The travelogue also indicates that within the churchyard, there was a school

to the west from the church. It was functional until 1856, when the school was relocated to a new building across the church complex. When the first church was demolished in 1874, the construction material was brought to Barič and used to build the Church of the Virgin Mary's Protecting Veil (the older and smaller church in the Barič church complex), where a number of icons from the Palež church were transferred as well.

In 1859, honoring the return of Prince Miloš Obrenović to Serbia, the town of Palež changed its name to Obrenovac, by merit of its citizens. Expanding to the west, in the second half of the 19th century, the town had developed into a very significant trading place, connecting Belgrade and the towns in South-West Serbia. The new Church of the Holy Spirit (Holy Trinity) in Obrenovac was built in 1868 in the vicinity of the old Palež church, specifically around 30 meters to the west from the one demolished somewhat later. It stands dominating the crossroad of the main routes from Belgrade to Šabac and Valjevo, on the corner of the Kralja Petra I and Miloša Obrenovića streets, at the beginning of the old Obrenovac town (*čaršija*), the main trade and crafts street going along a very busy route, preserving the appearance of an 19th century small town in Serbia. The church belongs to the Valjevo eparchy and it is dedicated to the holiday of Holy Spirit's descent to the Apostles, commonly known as the Duhovi (Spirits) (singular for the Spirit in Ancient Slavic), or the Holy Trinity, or Pentecost, as it is related to the event of presenting God's grace on the Apostles in Jerusalem, fifty days after Christ's Resurrection and ten days after the Ascension, interpreted and celebrated as the birth of the earthly Church.

The Church of the Holy Spirit is a single-nave structure without a dome, with a external five-sided apse on the east and an inner narthex on the west side. It was constructed by plans of the Ministry of Construction of the Principality of Serbia, as a typical church, similar to numerous sacral buildings in the territory of Belgrade built in 1860s and 1870s. It is exceptionally monumental, with its base sized 25x11 m, its height including the bell tower being 42 m, while the interior is 13 meters high. Above the front narthex, the bell tower stands out with a cubic base and a highly elongated octagonal drum. All openings are arched, while those on the dome's cubic base are doubled. The first floor of the bell tower comprises a clock mechanism, with additional clocks placed in the top, underneath the calotte, framed and accentuated with arched roof lines and decorated with stylized blind arcades. The placement of a clock on the bell tower confirms the exceptional significance of the church, and particularly, the high traffic on the crossroads it is built on.

The lateral facades between the widows are vertically divided by pilasters. Under the cornice and the cornice of the bell tower base, there is a series of consoles forming friezes which, together with the shallow arcades

Престона икона – Свети Сава
Throne icon – Saint Sava

Престона икона – Свети Јован Претеча
Throne icon – Saint John the Baptist

near the bell tower's top and the pilasters, indicate a variety of styles in the architectural modeling and decoration, by the use of elements of baroque classicism and romanticism. The church is vaulted with diagonal semicircular vaults. A dark green marble cladding was recently (2007) applied on the walls, up to the height of 3–3.5 m. The wall paintings on the church vaults and side walls, depicted by Ukrainian-Russian painter Yuriy Matichev in the period from 2004 to 2013, have been assimilated with the church iconostasis (from 1937), with the elements of West European baroque iconography, introduced in Serbian baroque painting of the 18th century. The same style is applied for the recently elaborated mosaic patronal representation of the Holy Trinity, in a circular medallion on the western façade, depicting the Christ, the dove of the Holy Spirit as well as the God the Father.

The church's wall paintings are made in warm and enlightened colors, with scenes on a bright background: the half dome in the altar apse depicts the Holy Spirit in the form of a dove, illuminating the sky and angels with golden beams. The vault in front of the altar shows the Holy Trinity with angels, a common scene in the Ukrainian baroque church painting, which influenced the embracing of baroque in Serbia in the 18th century. On the northern wall, the sections below the windows initiate the scenes from Great Feasts cycle: from east to west, the Birth of Christ, the Entry of the Virgin Mary into the Temple and the Baptism of Christ, further continuing on the vaults: above the balcony and above the inner narthex, there is the Resurrection (Descent into the Hades), followed by the Transfiguration of Our Lord, the Assumption of Christ with two angels, Holy Mary and Apostles, while the Assumption of Mary is depicted on the top area of the western wall. The Evangelists are shown in the vault corners, in the scenes of Holy Trinity and the Resurrection. The south side presents the miracles of Christ, from east to west: the wedding in Cana, the Healing of the Blind and the Resurrection of Lazarus.

Old Palež iconostasis was installed in this church from 1868 to 1904, while the present baroque-neoclassical three-section iconostasis preserved the holy doors with the depictions of Annunciation and the four Evangelists, in the carved wooden and gilded doorposts. The throne icons of the old iconostasis are kept in the church's bell tower, while some of the old icons that used to be placed on the new iconostasis have been moved to the church in Barič. The new icons placed on the iconostasis in 1937 were made by a renowned painter Stevan J. Čalić from Šabac, who attended studies in Prague with the famous Vlaho Bukovac, and later with professor Franz Tilley. Čalić signed his initials in the bottom right corner of the lowest section of icons in the iconostasis. The painter applied the Western European iconography, i.e. the content and manner of depicting the scenes which was common in Serbian baroque painting of the 18th

Надгробници у источном делу црквене порте
Gravestones in the east of the churchyard

century. The throne icons on the iconostasis include: Saint Sava, Mother of God and child Jesus, Jesus Christ and Saint John the Baptist, while the upper sections of the iconostasis show the common depictions of the Great Feasts, apostles and scenes from the Old and New Testament.

The church treasury keeps a part of the icons from the old Palež church, from the first half of the 19th century, the work of an unknown painter, six icons with double representation of the apostles, with tempera on wood technique, around twenty icons depicting scenes from the life of Christ, Virgin Mary and saints, mostly by unknown painters, but also by Dimitrije Posniković and Nikola Jovanović who made one icon each, as well as the

liturgical books from the 18th and 19th century: Pentecostarion, Flowery Triodion and Lenten Triodion, printed in Moscow in the 18th century, as well as the Časlovac and Trebnik liturgical books from the Prince's Printing House from 1834 and 1838.

The church was reconstructed in 1908, the damage from the World War II was repaired in 1951, while the old bell tower in the churchyard was demolished in 1954. A parish home was built in the north-east part of the churchyard in 1992. The second restoration was initiated in 1998 on the occasion of 130th anniversary of its construction, and a year later, a small candlelight chapel dedicated to Saint Petka was built on the northwest side of the church, which also treasures a fragment of the Saint Petka's holy relics.

The Church of the Holy Spirit in Obrenovac, as one of the most monumental sacral buildings in the wider area of Belgrade, located within the previously protected area of Obrenovac old town (*čaršija*), was proclaimed a cultural property in 1975, due its cultural-historical significance as well as its architectural and urbanistic values.

Literature:

1. Joakim Vujić, *Putešestvije po Srbiji II*, Belgrade, 1902.
2. *Obrenovac i okolina*, Belgrade, 1963.
3. Branko Vujović, *Crkveni spomenici na području grada Beograda II*, Belgrade, 1973.
4. Miodrag Jovanović, *Srpsko crkveno graditeljstvo i slikarstvo novijeg doba*, Belgrade–Kragujevac, 1987.
5. Tatjana Đ. Marković, Stevan Čalić (1892–1943), National Museum, Šabac, 2003.
6. *Letopis obrenovačke crkve*, <http://crkvauobrenovcu.rs/OkoCrkve/iz-letopisa-crkve-obrenovačke-pristupljeno-25.03.2018>.
7. Documents of the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade.

Деталь иконостаса, царские двери и престолы иконы Богородице и Христа
Iconostasis detail, Holy doors and throne icons of Mother of God and Christ

Црква Светог Духа у Обреновцу

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Оливера Вучковић, в.д. директора

Аутор: Хајна Туцић

Лектура: Autocorrect, Радица Смиљковић

Превод: Autocorrect, Јована Ћирић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: „Birograf comp“ d.o.o.

Београд, 2018.

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

Извор: локална база података COBISS.SR/NBS

СР - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

726.54(497.11)(036)

271.222(497.11)-523.4(036)

ТУЦИЋ, Хајна, 1973-

Црква Светог Духа у Обреновцу = Church of the Holy Spirit in Obrenovac / Текст Хајна Туцић ; превод Јована Ћирић ; фотографија Снежана Неговановић. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2018 (Београд : Birograf comp). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторки преузет из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-52-3

а) Обреновац - Црква Светог Духа у Обреновцу - Водичи
COBISS.SR-ID 268496396

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

